Skriftligt sakkunnigyttrande om B 20/2025 rd Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2025

Mottagare: Riksdagens förvaltningsutskott
Ärende: B 20/2025 rd

YTTRANDET

SAMS - Samarbetsförbundet kring funktionshinder (SAMS) tackar för möjligheten att avge skriftligt sakkunnigyttrande till förvaltningsutskottet. Vi arbetar för rättigheterna och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning med svenska som modersmål.

Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2025

SAMS vill först och främst tacka för en välskriven språkberättelse som beaktar språkfrågan från flera relevanta synvinklar. Språkberättelsen lyfter på ett bra sätt upp den aktuella situationsbilden för det svenska språket och lyfter även upp väsentliga utmaningar.

Tvåspråkiga välfärdsområden

SAMS föreslår att förvaltningsutskottet i sitt betänkande skriver följande:

- *I följande språkberättelse bör prioriteras att utvärdera de kommande ändringarna i socialvårdslagen samt den nya funktionshinderservicelagen, med fokus på hur dessa tillsammans med budgetnedskärningar påverkar tillgången till de språkliga rättigheterna i praktiken*.
  Detta är avgörande eftersom ändringarna tillsammans med budgetnedskärningarna redan har och även utöver kommer att påverka tillgången till service på svenska och förverkligandet av de språkliga rättigheterna inom socialvården. Samtidigt accentueras behovet av att få använda sitt eget språk inom just dessa tjänster. Där till har man i språkberättelsen visat på allvarlig oro över de språkliga rättigheterna inom de svenskspråkiga tjänsterna i funktionshinderservicen och specialomsorgstjänsterna, vilket även talar för att man i följande språkberättelse skulle fokusera på detta som ett temaområde.

- *Det är viktigt att säkerställa att det finns tillräckligt med resurser för att språkliga rättigheter ska kunna genomföras i praktiken. Detta innefattar bland annat att möjliggöra nationalspråknämndernas arbete, stärka samarbetet mellan de tvåspråkiga välfärdsområdena samt trygga ett fortlöpande och tillräckligt resursstöd till de svenskspråkiga specialuppdrag som anförtrotts välfärdsområdena i Egentliga Finland och Västra Nyland.*
- *Det behöver tillsättas en tjänst i social- och hälsovårdsministeriet med ansvar för svenska frågor inom social- och hälsovården som även skulle följa upp förverkligandet av samarbetsavtalet mellan de tvåspråkiga välfärdsområdena.*

SAMS ser det som positivt att de tvåspråkiga välfärdsområdena lyfts fram som ett eget tema i språkberättelsen. Detta är av betydelse eftersom social- och hälsovårdsreformen har medfört omfattande utmaningar i hur de språkliga rättigheterna tillgodoses för vår målgrupp. I kontakten med vår målgrupp hör vi om stora problem och brister i att få funktionshinderservice, som exempelvis tillräckliga boendetjänster på svenska och språkrelaterade problem i färdtjänsten.

Det finns ett stort behov av språkliga uppföljningsindikatorer inom social- och hälsovården. Den nationella och regionala uppföljningen funktionshinderservice på svenska måste utvecklas i samarbete mellan de tvåspråkiga välfärdsområdena, THL och Social- och hälsovårdsministeriet. Även de svenskspråkiga funktionshinderförbundens bidrag till uppföljningen är viktig.

I slutet av kapitel sju konstateras det att en farhåga som har framförts i samband med samarbetsavtalet mellan de tvåspråkiga välfärdsområdena är att välfärdsområdena inte samarbetar i den utsträckning som krävs för att uppnå de mål som fastställs i lagstiftningen som reglerar avtalet. Vidare står det att särskild oro gäller genomförandet av svenskspråkiga specialomsorgstjänster och tjänster för personer med funktionsnedsättning. SAMS betonar därför behovet av att i nästa språkberättelse under kommande regeringsperiod systematiskt följa upp hur den svenskspråkiga funktionshinderservicen och specialomsorgstjänsterna faktiskt genomförs. Även tillämpningen av socialvårdslagen bör utvärderas ur ett språkligt perspektiv, eftersom tyngdpunkten från speciallagstiftning till allmän lagstiftning blivit allt starkare.

En konkret utmaning gäller kunskapen om den nya funktionshinderservicelagen bland socialvårdspersonal, då utbildning i lagens tillämpning inte ordnats i tillräcklig utsträckning på

svenska efter att den trädde i kraft 1.1.2025, vilket kan leda till att svenskspråkiga klienter får sämre service än finskspråkiga och att bristerna varierar mellan fall och regioner. Förutom systematisk uppföljning av statistik om behov och brister gällande svenskspråkig service är det viktigt att kartlägga erfarenhetsbaserad kunskap om de svenskspråkigas behov. Om sådan kunskap saknas eller är bristfällig bör det finnas en plan för hur den kan samlas in och med vilka resurser.

SAMS är även orolig över de redan förverkligade och de planerade nedskärningar på socialvården under regeringsperioden. Dessa kan ha direkta negativa verkningar på bland annat de språkliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Detta är ett ytterligare skäl att följa upp hur de redan genomförda och de planerade ändringarna i lagstiftningen samt nedskärningar påverkar klienternas språkliga rättigheter[1].

De största bristerna när det gäller språkliga rättigheter inom social- och hälsovården rör försämrad tillgång till service på svenska och oklara vårdstigar på svenska. Här framträder tydliga regionala skillnader mellan välfärdsområdena, vilket kräver systematisk uppföljning och konkreta åtgärder. Tillräckliga resurser, tillräckligt utbud av service på svenska och effektivt samarbete inom den svenskspråkiga social- och hälsovården med tydligt fokus på rätten till service på svenska samt välfungerande vårdstigar är avgörande för att säkerställa en ändamålsenlig och tillförlitlig service. Utmaningarna gäller även bland annat tillgång till svenskspråkig personal och miljöer samt digitala tjänster.

Social- och hälsovårdsutskottet har konstaterat att tjänster för svenskspråkiga personer med funktionsnedsättning tryggas bäst när de ordnas i en så enspråkigt svenskspråkig miljö som möjligt[2]. SAMS vill understryka att detta oftast bekräftas i praktiken. När svenskspråkiga tjänster integreras med finskspråkiga, finns en påtaglig risk att den svenskspråkiga servicen urholkas eller helt försvinner. Vi ser redan nu att den svenska sakkunskapen om funktionsnedsättning i viss mån har förlorats efter reformen. Därför är det viktigt att bygga upp ett system och samarbete där den svenska servicen tryggas.

[1] Europarådets ministerkommittés rekommendationer om genomförandet av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter 2025: en omfattande och oberoende utvärdering ska genomföras av hur de budgetnedskärningar som gjorts inom ramen för pågående sparåtgärder påverkar personer som tillhör minoriteter.
[2] ShUB 16/2021

De specialuppdrag som i samband med social- och hälsovårdsreformen tilldelades Västra Nylands välfärdsområde och Egentliga Finlands välfärdsområde gällande den svenskspråkiga servicen har till viss del förblivit otydliga. Uppdragen har stor potential, men det samarbete som var tänkt att utvecklas kring dem har dessvärre inte fullt ut förverkligats. Det är viktigt att dessa specialuppdrag utvärderas i syfte att identifiera eventuella hinder för genomförandet.

SAMS anser att de tvåspråkiga välfärdsområdens skyldighet att samarbeta behöver förtydligas och förstärkas inom funktionshinderservicen. Som hjälp för detta arbete finns exempelvis i Stödmaterialet för de tvåspråkiga välfärdsområdena[3]. Det måste även säkras att välfärdsområdena får tillräckliga resurser att genomföra och utveckla de lagstadgade uppgifterna men även resurser till arbetsfördelning och annat samarbete behövs[4]. SAMS har i sitt utlåtande gällande språkberättelsen[5] lyft upp behovet av att tillsätta en tjänst i social- och hälsovårdsministeriet med ansvar för svenska frågor inom social- och hälsovården som även skulle följa upp förverkligandet av samarbetsavtalet mellan de tvåspråkiga välfärdsområdena. Fortsättningsvis anser vi att en sådan tjänst är nödvändig för att de språkliga rättigheterna ska kunna tryggas.

Det är viktigt att notera att FN:s funktionshinderkommitté i september 2025 för första gången gav rekommendationer till Finland om genomförandet av funktionshinderkonventionen[6]. Flera rekommendationer berör svenskspråkiga tjänster, bland annat behovet av investeringar i socialvård och boende på Åland, vilket även gäller fastlandet, samt att offentlig information ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning också med svenska som modersmål, vilket bör beaktas i uppföljningen av de språkliga rättigheterna.

Digitalisering

SAMS föreslår att förvaltningsutskottet i sitt betänkande skriver följande:

[3] https://www.kommunforbundet.fi/publikationer/2022/2145-stodmaterial-beredningen-av-de-tvasprakiga-valfardsomradena s. 41
[4] 39 § 2 mom. lagen om organisering är tvåspråkiga välfärdsområden
[5] https://samsnet.fi/material-bank/
[6] https://valtioneuvosto.fi/-/yk-n-vammaisten-henkiloiden-oikeuksien-komitea-antoi-suosituksia-suomelle

- *Språklig tillgänglighet bör garanteras i samband med digitaliseringen. Svenskspråkiga bör ha tillgång till likvärdiga digitala tjänster och stöd som den finskspråkiga befolkningen.*

I språkberättelsens kapitel fem om digitalisering konstateras det att det finns stora brister i myndigheternas digitala tjänster på svenska, vilket gör att de språkliga rättigheterna för den svenskspråkiga befolkningens ofta inte tillgodoses i tjänsterna. När digitala tjänster utvecklas beaktas inte alltid de krav som språklagstiftningen ställer på tjänsterna. Även SAMS är orolig över att språklaglagstiftningen inte i tillräcklig mån beaktas i exempelvis nya lagförslag om digitaliseringvilket sedan leder till att de digitala tjänsterna inte fullföljer språklagstiftningens krav. Vid utveckling av digitala lösningar och artificiell intelligens krävs mångsidiga konsekvensanalyser och kontinuerlig uppföljning. Lösningarna ska utvecklas och utvärderas utifrån olika målgruppers behov, med etisk hållbarhet och mänskliga rättigheter i fokus. Samtidigt kan och får tekniken inte ersätta den mänskliga närvaron. Den första digitala kontakten får inte bli den enda kontakten på svenska, utan det behöver finnas kontinuitet genom hela kedjan.

Det är viktigt att de olika behoven i den heterogena gruppen av personer med funktionsnedsättning och de varierande behoven beaktas när man planerar och utvecklar digitalisering. I språkberättelsen saknas analys av textning, ljudkvalitet, ljudmiljö, tillgängliga videor, distansmöten, och digitala tjänster som tidigare texttelefontjänsten (avslutades 2024). Dessa är grundläggande för att exempelvis hörselskadade ska kunna ta del av information på svenska eller finska.

I språkberättelsen står det att den största utmaningen för tjänsterna på finska är tjänsternas språkliga tillgänglighet, såsom hänsynen till behovet av lätt språk. SAMS vill betona att hänsyn även bör ges till den språkliga tillgängligheten på svenska som exempelvis lätt språk på svenska. På s.119 i språkberättelsen finns en iakttagelse om användningen av AI i översättningar och behovet av granskning. I detta sammanhang är det också viktigt att betona att bearbetningar till lätt språk alltid ska granskas av sakkunniga, eftersom personer som behöver lätt språk är en sårbar grupp som kan ha svårt att själva bedöma om information är tillförlitlig och korrekt, vilket gör sakkunnig granskning av AI-producerade texter nödvändig.

Läromedel

Språkberättelsen lyfter bristen på svenskspråkiga läromedel, men inte behovet av anpassade och differentierade material för elever i behov av särskilt stöd (s.183). Det råder brist på sådana läromedel på svenska, vilket försvårar likvärdig undervisning för bland annat elever med funktionsnedsättning, språkliga svårigheter, läs- och skrivsvårigheter eller annat modersmål. För dessa elevgrupper är tillgången till anpassade och lättillgängliga läromedel avgörande för att de ska kunna ta del av undervisningen på lika villkor.

Tillgången till anpassade och differentierade läromedel på svenska bör följas upp systematiskt, särskilt med tanke på osäker finansiering av både produktion och förmedling på en liten och kostsam marknad. För att trygga att svenskspråkiga elever i behov av särskilt stöd får tillgång till de läromedel de behöver i sin undervisning är det viktigt att tillgången på de anpassade och differentierade läromedlen på svenska följs upp i nästa språkberättelse.

Nina af Hällström
Verksamhetsledare

Marica Nordman
Jurist

SAMS -Samarbetsförbundet kring funktionshinder